

Weerzien

Boudewijn Büch

bron

Boudewijn Büch, *Weerzien*. De Arbeiderspers, Amsterdam 1984

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/buch001weer01_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

Koude oorlog

Ik fietste met mijn oudste broer
in Wassenaar naar het strand.
We hadden daar de *Klip*,
de hoogste hindernis op weg naar zee.
Op de heenweg stonden aan de rechterkant
soldaten. De mensen vertelden dat onder
het zand van al die duinen een atoombom lag.
Er was veel prikkeldraad.
We waren heel erg bang.

Schrijf alsof je bent een camera

VOOR MENNO

I

Mijn moeder woont er al zo lang als ik leef. Ik bezoek haar niet vaak en als ik haar bezoek neem ik een taxi van het Leidse station en kijk niet uit het raam voordat de auto stopt voor haar woning. 's Zomers, als ik bij haar ben, loop ik wel eens de tuin in maar nooit tot helemaal achteraan. Uit het voorraam kijk ik niet. Ik wil de overzijde van de straat niet zien.

Bijna achttien jaar ben ik er weg en in al die jaren heb ik misschien driemaal door de *Langstraat* gelopen en tweemaal in de *Kerkstraat*. Mijn lagere school, in de *Van Heeckerenstraat*, verliet ik in 1959. Na dat jaar ben ik er nooit meer binnen geweest en heb ik zelfs geen stap meer gezet op de speelplaats.

Ik ken geen straten die ik meer haat dan de *Wassenaarse*. Niet omdat de straten er zo weinig fleurig zijn of bevolkt met norske, onwellevende mensen, integendeel, maar omdat zij mij terugvoeren naar die vreselijke periode waarin mijn ouders uit elkaar gingen, het hele dorp daarvan schande sprak en die afschuwelijke, typisch Wassenaarse vorm

van *nouveau riche* van mijn jongensziel een gesloten boek maakte. Ik kon dat boek niet schrijven, maar ik wist dat ik ooit moest teruggaan. Het vliegtuig naar Parijs, dat is routine, een intercontinentale vlucht iets ingrijpender, maar een reis naar het jeugdorp een tijdelijke verbanning naar Duivelseiland. Onderweg naar Wassenaar dreunt het in mijn kop, mijn moeder: ‘Ach jij altijd, jongen, we hadden het zo kwaad nog niet. 's Zomers *woonden* we toch eigenlijk aan het strand en 's winters met de slee van het Hoogste Punt in Duinrell, dat was toch heel prettig?’

Het was niet ‘prettig’. Het was verschrikkelijk. Niet omdat iedere schrijver nu eenmaal een *writer's goldmine* nodig heeft, ook niet omdat ik een lijdende jonge Werther was in de jaren vijftig. Er heerste afwisselend polio of *teebee* op de lagere school, dat was avontuur. Wie zou nu weer voor een half jaar (ik), een jaar of anderhalf jaar buiten moeten liggen, pap eten en de hele dag duinzand moeten voelen tussen de lakens in het sanatorium? Doodgereden klasgenootjes - ik kan alle plekken aanwijzen *waar* -, de brand in de Indonesische Ambassade, een doodzieke tijger in het dierenpark; dáár zou ik literatuur van kunnen maken.

Het beklemmende niets, dát was het verschrikkelijke. Het gesukkel van het glaasje sherry naar het glas port, de oorlog tussen *De Wassenaarder* en

Het Wassenaars Nieuwsblad, voetbalclub Blauw Zwart die dreigt te degraderen - dat verziekt een lagere-scholier. Thuis, ach, dat was geen avontuur, dat was gewoonte. Een slecht huwelijk van twee getraumatiseerde mensen, dat was ongeveer hetzelfde als een brandgat in het *Jabo*-tapijt of storing op de radiodistributie. Een jongensleven in Madurodam. Zo voel ik een jeugd die niet wilde deugen. Mijn moeder anno 1984: ‘Nou, jongen, ze hebben die [Wassenaarse] krakers tijdig aangezegd dat ze uit dat pand moesten. Op die manier konden ze naar wat anders omzien.’ Dat is Wassenaar, dat ik een gecriminaliseerde Zeedijk zou gunnen, schietpartijen in de *Konijnelaan*, roofmoorden op de *Oostdorperweg* en heroïnehandel achter het (nieuwe!) politiebureau.

Zee

Op weg naar het strand staat *Duinoord*, dat ik *Lievense* noem. Het is een semi-chic restaurant. Aan de muren, binnen, hangen nog steeds de lullige borduurwerkjes, aan de tafels zitten de paarsgrijze kapsels, de obers draaien een geluidsbandje af dat ze in 1957 hebben opgenomen. De spijskaart vermeldt bij de afdeling uitsmijters vol trots *met drie eieren*. De duinen achter het restaurant, richting

Katwijk, waren verboden dus het adembenemendst.

Ik loop er met een klein plastic emmertje bramen te zoeken. Een man in korte broek loopt langzaam naar mij toe. ‘Zal ik je helpen zoeken?’ vraagt hij. Zijn stem is zangerig, zijn voeten gaan voorzichtig met het helmgras om. 's Avonds vertel ik, na afloop van De Bonte Dinsdagavondtrein, over de man. Mijn vader belt de politie (‘die hij in zijn zak steekt’) en nog voordat de volgende dag begonnen is, wordt een kleine middenstander opgepakt. Ze verdachten hem al langer van *paedophilie* (zo werd dat toen geschreven). Mijn moeder zegt, vierentwintig jaar later: ‘Meneer [...], die is net weer hertrouwd. Hoe kom je toch allemaal aan die verhalen?’ Ik had niet moeten teruggaan. Ik ben witheet van woede. Straks zegt ze nog dat de *duintrap* nooit heeft bestaan.

De duintrap bestáát. Aan de linkerzijde van de afdaling naar zee - daar waar je over de duinen gekomen op de *Wassenaarse Slag* plotseling beneden de zee ziet liggen - staat op een duintop een paviljoen. Het heet nu *Beachclub*. Van het paviljoen voert een houten trap naar het strand. Daar was het vroeger altijd snikheet, gloeiend warm. Het was en is een trap naar de hemel. Hele zomers heb ik tegen die trap aan liggen kijken. Ik heb hem nooit durven betreden. Diegenen die deze trap op-

gingen dronken bier als tempeliers, die waren aan de *a*, die hielden zich aan god noch gebod. Zei men.

Waarom ben ik vijfendertig jaar moeten worden om in een razende storm deze trap op en af te gaan? Voor de eerste keer, wel te verstaan. Als ik de duintrap beklim, deze zo lang verboden klim naar het bacchanaal, gebeurt er iets in mij. Het lijkt wel alsof ik een bezoek ga afleggen aan de onderwereld. Boven staan er verzilde badhokjes. Zie ik gebroken glas. En kijk in het ‘paviljoen’ naar binnen. Er is inderdaad een *bierpomp*.

Hij heette Eric, dat weet ik zeker. Hij was mooi. Ik veertien. Hij twaalf. Hij had ‘goeie contacten’ in het paviljoen. We hadden in een kuil, afgedicht met allerhande aangespoeld hout, liggen praten over de nieuwste Biggles-pocket. Eric zei, terwijl hij opstond: ‘Ik ga boven een pilsje halen, wil jij er ook een?’ Hij wekte een eigenaardig en onbekend gevoel in mij op terwijl hij de trap beklom. Hij droeg een Frans matrozenpetje. De zon schroefde op het blauwe poemetje.

Ik werd doodsbang. Bier en jongensgevoel. Nu zou ik naar de sodemieter gaan! Ik rende uit de kuil, raasde naar de fietsenstalling en trapte - werkelijk door een duivel bezeten - naar huis. Daar stond mijn moeder te strijken in de geopende tuindeuren. ‘Was het fijn, jongen. Wil je thee of een glaasje limonade?’

Schooltrap

In 1954 werd ik door mijn moeder naar de lagere school gebracht. Een somber gebouw met hoge ramen. Er was een nieuwe vleugel aan gebouwd met vier klaslokalen. Er heerste een juffrouw over ons - Wegberg was haar naam - die een scooter bereed, met een liniaal op je vingers sloeg en buitengewoon hechtte aan schrijffletters met overdreven krullen. De eerste les bestond uit het afleren van linkshandigheid bij enkele jongens (meisjes waren elders ondergebracht in Wassenaar). Binnen drie maanden was ik rechtshandig.

Ben ik een overgevoelige natuur of wàs het indertijd weerzinwekkend? Als ik mijn oude lagere school betreed, breken er angsten in mij uit. Ik zie de hoofdmeester nog los rammen op een jongen die tijdens een godsdienstige eredienst had zitten praten. Hij werd voor de klas gehaald. De hoofdmeester sloeg zo lang op het hoofd van de jongen dat hij neerviel. Wij zaten met zijn allen in splinterige, wasgeboende en van inpandige inktpotjes voorziene tweezits-schoolbanken het sadistisch tafereel gade te slaan. Soms was ik die jongen die had gepraat. Dan sloegen mijn klasgenootjes mij gade.

In een klein kamertje (vroeger het natuurkundig kabinet) naast de gymzaal (nu een kantine) zit een bekende. ‘Wat krijgen we nou... Búúúggg! Wat

doe jij hier. Ben jij het ècht? Ik zag je pas bij *Sonja* en toen zei ik nog tegen mijn vrouw: volgens mij is dat die kleine Büch,' zegt de voormalige hulpkoster en voormalige conciërge van de voormalige meisjesschool. Hij is nu bewaker van mijn lagere school waarin op het ogenblik van mijn bezoek een moedermavo, een tiepschool en nog wat andere modernismen huizen. Ik vraag de vriendelijke man die in niets van vroeger verschilt - behalve dan doordat zijn hoofd dertig jaar ouder is geworden maar dat geldt ook voor mij - of ik wat mag rondlopen door het gebouw. 'Wat dacht je, Büch; je kent de weg.'

Alles is er nog. Behalve de schoolbanken. Het schoolbord van de derde klas is nog hetzelfde. Ik pak een krijtje, dat er ook nog ligt, en schrijf op het bord zo iets als: *Hier was Boudewijn Büch*. Gauw veeg ik het uit. Zevenhonderdvijftig strafregels. Ik loop naar de trap. Zwaar en met gele tegels. Boven was het intellectuele walhalla. De vijfde en de zesde klas voor de slimmeriken. De zesde klas voor domoren was beneden. Die heette 'de bezemklas'. De jongens die daarin terecht kwamen gingen naar de 'zevende klas' totdat ze de leeftijd hadden bereikt waarop ze mochten gaan werken. Ze kwamen bij een smid, een grintbedrijf of als loopjongen bij de kruidenier aan hun weinig leergierig einde. Jarenlang heb ik naar het bestijgen

van die trap verlangd. Totdat ik hem mocht betreden en ik, net zoals alle andere slimme vijfde- en zesdeklassers, *de kleintjes* ging pesten.

Ik sta opeens in mijn zesde klas. Daarboven was de filmzolder waar Nederlandse Onderwijsfilms ('NOF') werden gedraaid: het Delta-plan, oliemolens en de geschiedenis der geestgronden. Af en toe stak er een jongensvoet door het plafond; die was van het plankier op zolder afgeweken en door het kwetsbare riet- en stucwerk gezakt. *Lachen* en vervolgens strafregels.

De hoofdmeester - de sadist - woont nog in hetzelfde huis aan de overkant. Ik heb zojuist gehoord dat het niet best met hem gaat. Het slechtst denkbare bezoekt mijn ziel: het kwaad straft uiteindelijk zichzelf. Achter het huis van de hoofdmeester die nu met een stokje loopt, staat het *Jeroenhuis* (in 'mijn' tijd het *Patronaatsgebouw*) waar we sexuele (dus *geen*) voorlichting kregen en waar ik als vijftienjarige zou dansen op de simpele geluiden van een Wassenaarse beatband. In dat gebouw zou ik vernemen dat president Kennedy was doodgeschoten. Achter het Jeroenhuis rijst de toren van de katholieke kerk, de Willibrordus-parochie, omhoog.

De kerk

De kerk is open. De biechtstoelen zijn weggebroken, de zijbeuken ook en de *Kruiswegstatie* is vervangen door een zootje quasi surrealistisch schilderwerk. Onder het altaar liggen de heiligenbeelden - tijdens de modernisatie stukgeslagen - begraven. Het is aardedonker. Er is niemand. Opeens piept de deur van de sacristie. Er komt een kleine man uit. Ik voel iets uit een vreemde film. Ik loop langzaam op hem af. Ik krijg het warm, ik heb het idee alsof er een leger cameramensen, scriptgirls, catering-personeel, halogeenlampen en decorbouwers achter mij staat opgesteld. Er staat niemand achter mij behalve één fotograaf.

De kleine kijkt mij aan en op het moment dat ik wat wil zeggen, zegt hij: '*Boud*, jongen, ben jij het!' De koster geeft mij een hand. Hij is blij. Ik word het. Wie mij *Boud* noemt, die kent mij van heel lang geleden heel goed. Het overbruggen van een kwarteeuw kost geen enkele moeite met de koster. Ik mag overal kijken. Ik vertel hem dat ik met zijn zoon één keer de kerktoren heb beklommen om mijn hoogtevrees te overwinnen. Dat is niet gelukt maar hij weet het nog.

'Je moeder gaat niet meer naar de kerk,' constateert hij spijtig. Ik zie hem denken: 'Ze heeft er ook eigenlijk nooit bij gehoord.' Zoals de kerk er

nu uitziet hoort zij er eigenlijk ook niet meer bij. De zijbeuken zijn weggebroken, de sacristie is veranderd, in het kleedhokje van de misdienaars hangen de rode en zwarte toga's niet meer aan de haakjes; er staat een stencilmachine.

Op het kerkplein neemt de koster afscheid van mij. Toch loop ik nog even met hem mee naar zijn huis aan de overkant van de kerk. Hij zegt: 'Van de pastorie is een appartementengebouw gemaakt, de pastoor woont ergens in het dorp in een doorzonwoning. Maar je zal zien, al dat oude komt terug.' En of het oude terugkomt!

Plein

Het dorpsplein van Wassenaar is een onverwacht plekje voor diegenen die denken dat Wassenaar uitsluitend bestaat uit villawijken en ambassadeterreinen. Het is een truttig maar toch idyllisch pleintje. In het midden staat een pomp. Ergens in de jaren zestig fietste een jongere broer van mij naar deze pomp, gaf haar met een klein kwastje een klein likje verf en schreeuwde tegen een argeloze voorbijganger: 'Ik ben provo!' Vijf minuten later gierden er twee politieagenten op zwart gemoffelde herenrijwielen door de Langstraat - het koopcentrum van Wassenaar - om mijn broer bij

de kladden te vatten. Weer twee uur later zat mijn moeder op het politiebureau; insluiting kon nog net worden vermeden omdat mijn broertje dertien jaar oud was, maar aan een tuchthuis of strafverblijf op een werkboot voor onopvoedbare knullen, de Pollux, werd zeer ernstig gedacht.

De pomp staat netjes in de verf. Gemeentearbeiders zijn een oude boom aan het omzagen die door ziekte is geveld. Het duurt even: ‘Boud... ben jij het, Búúúgg, van Sonja... ik heb nog bij je oudste broer in de klas gezeten, wat doet-ie nu? Waar woon je nu? Amsterdam? Godvergame, dat je dan nog leeft! Hoe lang ben je al niet in Wassenaar geweest? Is die Sonja nu zo'n krenge?’

Ik loop de *Gang* in, een van de oudste en voor buitenstaanders onbekendste straatjes van Wassenaar. Het is een familie-enclave van grint-, zand-en mesthandelaren. Een kloosterzuster in nieuwerwetse haute-couture-outfit jacht langs mij heen. Ik ben aan het tobben geraakt. Ik heb dus tevergeefs duizenden krant artikelen, een stapel boeken geschreven, gekwekt voor de radio en op podia. In Wassenaar besta ik slechts door *Sonja*. Ik heb tegen de gemeentearbeiders gezegd dat Sonja een schat is, dat ze heel gewoon is en dat je juist erg met haar kunt lachen. In dit rotdorp heb ik echter op school gezeten terwijl ik maar één ding dacht: later ga ik met mijn kop omhoog door het dorp lopen en dan

word ik gelauwerd en gevierd: daar heb je de schrijver. Mijn zending is mislukt. Ik zou mijzelf natuurlijk nog kunnen gaan kwellen door de paar, slechte, boekhandels die Wassenaar rijk is op mijn naam te gaan controleren doch dat zou mij alleen maar nog somberder maken. Zonder twijfel zuchten de planken van de boekhandels onder talloze edities van *Wassenaar in oude prentbriefkaarten*.

Gymnastiek

Nog zo'n oude prentbriefkaart: de gymzaal van de (voormalige) meisjesschool waar ik - al weer om mijn hoogtevrees af te leren - op woensdag- en vrijdagmiddag op een gymnastiekclub ging. Heette die club nu WIK - Willen Is Kunnen - of vergis ik mij vreselijk? Als je de Gang uitloopt kom je via allerlei afbraak, modder en chaos bij de gymzaal. Er is een stukje aan gebouwd. Door de aanbouw gaan fotograaf en ik naar binnen. De fotograaf: 'Zou ik hier mogen fotograferen?' Een reuze vriendelijke meester die *gemengd* lesgeeft (dat betekende excommunicatie in de jaren vijftig) moet dat het hoofd der school vragen. Vijf minuten later komt de hoofdmeester - een bekend hoofd, maar ook weer ouder - naar me toe. Ik denk: ik ga gillen als hij over Sonja begint. De hoofdmeester

heeft echter wel eens wat over mij of van mij in *De Tijd* gelezen; de fotograaf krijgt toestemming.

De gymnastiekles is een verademing. In deze zaal werd ik vijftientig jaar geleden met stokken in de touwen geslagen, uitgescholden voor 'homotje', toen ik niet over de bok durfde en nu heerst er een vrolijk jongens- en meisjesgekwetter. Zou ik mij anno 1984 prettiger hebben gevoeld wanneer ik zo'n meester had gehad? Dat blijft de vraag. In ieder geval was de gymzaal toen donkerbruin; nu is zij hagelwit geschilderd. Na een half jaar werd ik van de club gestuurd, omdat ik een stijve, bange hark was.

Ik volg de hele gymnastiekles. Een jongetje zit aan de kant te spelen. Hij mag niet meedoen, omdat hij zijn gymschoentjes is vergeten. In aandoenlijk jongensgekakel vertelt hij dat hij over een paar weken naar Arabië gaat. Zijn vader gaat daar werken. Arabië! Ik voel dat ik zo langzamerhand mijzelf een trauma aan het aanpraten ben, maar ik kan niet anders. Arabië, dat bestond alleen maar op de landkaart. Verder hadden we de buitenlanden *Duinrell* (maar dat was onzin volgens mijn moeder: de gratis duinen waren minstens even leuk), *Meijendel* (vlak tegen Den Haag aan) en de ambassadeterreinen.

Dat deed ik op woensdagmiddag: dan stapte ik op de fiets en besloot, bij voorbeeld, naar India en

Ierland te gaan. Ik reed dan een rondje op het terrein van de Ierse en Indiase ambassade en was daardoor - zo had ik eens in een artikel in *Het Vaderland* gelezen - volgens het internationaal recht in die twee landen geweest. Tragische jongenslol.

De Langstraat

In de Langstraat was er de bioscoop Astra ('In Astra bent u uit en thuis'), de enige platenhandelaar en de enige snackbar die tevens bromfietsverzamelpunt was. Toen ik zestien was geworden, ben ik in de Langstraat gaan *wonen*. Ik kon daar niet goed meedoen. Een beetje Wassenaarse jongen had een (verchromde!) *Puch*-bromfiets of minstens toch de Joegoslavische *Tomos-remake*. Ik zat een beetje voor schut op een *Berini*. De paar honderd meter die de Langstraat lang is, legden we op een zondagmiddag wel tweehonderd keer af. Daartegen kwam de Wassenaarse gegoede burgerstand in verzet. Dus werd er tijdens het bewind van burgervader Geertsema (inderdaad, dezelfde) een algeheel bromfietsverbod voor de Langstraat uitgevaardigd. Maar omdat je je uiteraard niet zonder bromfiets kon vertonen, voerde je deze aan de hand mee om eindeloze versierverhalen aan elkaar te vertellen op de stoep voor of in *Snackbar V*. De con-

sumptie bestond uit één Cola en één frites. Met als toetje een rolletje *Frutella*.

Snackbar V. werd eens in de twee jaar verbouwd en aangepast aan de smaak van de jongelui. Het begon met een gaarkeukeninrichting, en hij kreeg vervolgens een rock and roll-gezicht - met jukebox, waarop ik voor het eerst Neil Sedaka hoorde en werd ten slotte een beetje *beat*. Met een roze, plastic fonteintje waarvan niemand eigenlijk begreep wat daar *beat* aan was.

Ik zit in de snackbar die nu *Snackbar B.* heet. Jongens met bromfietshelmen, zakken frites enzovoorts. De jongens zoenen meisjes met de tong uit de mond. Dat is het enige onderscheid. En dan uiteraard de rijkdom aan fritessauzen, broodjes-Bali, kip à la Paramaribo en het prijsverschil. Geen muziek. Toch schetterde hier twintig jaar geleden Roy Orbisons *Only the Lonely* tussen de frites en *croquetten* damp door. En zo voelde ik mij toen ook. Ik had een groot geheim. Nooit had ik een mooie, blonde meid met hoogopgestoken haar achterop de *buddy seat* van mijn bromfiets.

Muziek

In de Langstraat zijn nu verscheidene platenzaken, vroeger was er slechts één. Naast deze platenzaak

was een kapper, de goedkoopste van Wassenaar, want je kon er voor vijftientig cent nagenoeg kaalgeknipt worden. Deze twee percelen, vlak bij het plein, verdroegen elkaar niet. De platenzaak inspireerde mij eerst tot een Bill Haley'se spuuglok, later een vet rock and roll-kapsel en nog later tot een langharige Mick Jagger-coupe. De kapper daarentegen was een verlengstuk van mijn moeder: hij legde zich toe op de kunstmatige kaalheid.

Vlak bij deze twee neringdoenden in cultuurstrijd was de bioscoop. In dit theater zag ik uiteraard alle spektakelfilms, de snikrolprent *Die Brücke* en illegaal de eerste Elvis- en Cliff Richard-films (die overigens in Amsterdam twee jaar eerder in première waren gegaan), waarbij ik moest huilen. In Astra heerste een echtpaar met een absoluut terreurregime. Indien je sprak tijdens de voorstelling werd je uit je pluche zetel gesleept en moest je, naar gelang de ernst van de overtreding, tien, vijftien of twintig minuten op de gang doorbrengen. Dan stond je maar een beetje mee te swingen op het geluid van Cliffs *Summer Holiday* dat schaars, maar toch herkenbaar tot je doordrong.

Vlak bij deze kongsi van muziek ligt, zoals geschreven, het Plein. Voor de pomp werd in de jaren zestig op feesten voor het koninklijk huis een boerenkar neergezet, waarop - tot 22 uur 30 - een beatbandje mocht spelen. De politie waakte bui-

tengewoon nauwgezet bij deze nieuwerwetsheid. Brigadier X. betrad herhaaldelijk het plankier om een paartje dat naar zijn mening te *close* danste, uit elkaar te trekken. Ik heb mij één keer op het plankier gewaagd en heb toen in mijn gedachten gedanst met een jongen die vier meter verder met een meisje danste. Die jongen heeft dat nooit geweten. Hij weet het nog steeds niet. Hij droeg de eerste spijkerbroek in Wassenaar met breed uitlopende pijpen. Volgens mijn moeder is hij professor geworden. Dan zal hij dus wel boekhouder zijn.

De Paauw

Het raadhuis van Wassenaar ligt aan de Rijksstraatweg naar Den Haag. Tussen de straatweg en het raadhuis ligt een groot, groen veld. Op dat veld staan hoge bomen en enkele geheimzinnige rododendronstruiken. Ik speelde daar graag. Aan de Rijksstraatweg heb ik nog eens (1959?) met een Brits vlaggetje de langsscheurende Engelse vorstin (honderdveertig kilometer per uur?) als een imbeciel staan toezwaaien. Aan de andere zijde van het veld, vlak voor het raadhuis, zitten twee marmeren leeuwen naar een marmeren badkuip te kijken. De badkuip was ooit een drinkbak voor paarden, waarin de leeuwen water spuwden. Zo

lang als ik leef, geven de leeuwen geen water. De Wassenaarse volksmond wil dat deze marmeren sierpartij een geschenk van een Russische tsaar was aan de Oranjeprins die het raadhuis ooit heeft bewoond.

Op de leeuw móest je zitten. Als ik hem na zo veel jaren terugzie, wil ik maar één ding: erop gaan zitten. Dat doe ik dus en ik blik een beetje rond over, langs en in het landgoed *De Paauw*. Hier voelde ik mij ‘altijd wel een beetje lekker’. Door de bomen kun je een ander landgoed, *De Pauwhof*, zien waar schrijvers (volgens mijn moeder dronkaards) aan een roman werkten en soms een uitstapje naar ‘het dorp’ maakten. Dan hingen die schrijvers, alweer volgens mijn moeder, de beest uit in cafés waar zij zich soms wel te goed deden aan meer dan drie glazen jenever. Daar wilde ik dus bij horen ondanks het gevaar van homosexualiteit, levenslang alcoholisme en de vervaardiging van niet rijmende gedichten. Jaren later zou ik de gedenkschriften omtrent *De Pauwhof* lezen. Sedertdien heb ik nimmer meer willen logeren in dit schrijvershuis, waarin slechts tamme, manke en zeurende letterkundigen lijken te verblijven.

Terreur

Ik had nooit moeten teruggaan. Het schaarse mooie aan Wassenaar wordt zo veel jaren later zo sentimenteel: met mijn vader vlinders vangen in een duinpan, met mijn vader vissen op de *Zanderij* (schuin achter het bejaardentehuis waar mijn moeders moeder later hartstikke gek zou worden), honkballen bij het *Sportfondsenbad*, zwerftochten door de onderaardse bunkers in de duinen tijdens welke schemerige wandelingen ik voor de eerste keer met mijn oudste broer het woord *kut* in rode menie aantrof. Mijn oudste broer: ‘Zeg je niks thuis?’ Dat beloofde ik plechtig. ‘Nou, dat is het vrouwelijk geslachtsorgaan,’ sprak hij gedragen en toen wist ik dus nòg niks.

Nog prettiger. Feestjes bij de zoon van warenhuisbezitter D. Eieren stukgooien in de tuin. Het partijtje bij beleggerszoon Z. met de eerste stereopick-up. Op zolder kijken naar onder lakens verborgen originele Rembrandts en Frans Halsen. Naakt zwemmen 's nachts. Amerikaanse films nadoen. Maar altijd die terreur. De terreur van de elkaar toegezegde zwijgplicht. Alles kon als het maar binnen *Wassenaarse mores* viel. Jongens die zelfmoord hadden gepleegd, waren plotseling overledenen. Meisjes in verwachting lagen plotseling met een kortdurende maar slepende ziekte in een kliniek te Lausanne.

Was ik zeventien toen ik een fles rum leegdrank? Van een scooter afviel en dat feit met de mantel der zwijgplichtliefde werd afgedekt? Nee - ik was zestien. Twee jaar later zou ik op dezelfde scooter een reisje naar Spanje maken en daar - op een plein in Zaragoza, ik weet nog steeds precies wèlk plein, ik ben er twee keer terug geweest - maakte ik een einde aan Wassenaar. Ik schreef mijn moeder een kaartje - ze houdt tot op heden vol het nooit ontvangen te hebben - waarop ik haar mededeelde dat ik vanaf heden niet meer bij haar woonde. Sedertdien heb ik inderdaad geen nacht meer in Wassenaar doorgebracht. Op één nacht na. Maar daar wil ik niet over schrijven.

Toch maar wel. Ergens in het begin van de jaren zeventig. Ik had mij overal onmogelijk gemaakt en besloot mij toe te vertrouwen aan de zorgen van mijn moeder. De middag was taartjes, de vroege avond salade en 'heerlijke kip'; 's nachts lag ik in mijn oude kamertje. Ik probeerde te slapen en hoorde mijn moeder de trap opklimmen. Ze deed de deur open en vertoonde zich in een kiertje licht. 'Slaap je, jongen,' vroeg ze. Ik antwoordde: 'Ja!' De repliek van mijn moeder was nagenoeg onsterfelijk: 'Zie je nou wel, je had nooit moeten weggaan.'

Echtscheiding

Het huis is niets veranderd. Er hangen alleen andere gordijnen voor het raam van mijn toenmalige jongenskamertje. In dat kamertje zat ik mijn huiswerk te maken en naar Radio Luxemburg te luisteren. 1960, denk ik. Mijn moeder kwam binnen en ik keerde mij van mijn *Tomado*-bureautje af.

Ze had rood-behuilde ogen. ‘Jongen, ik moet je wat vertellen. Je vader...’ Mijn moeder zei niet ‘Pa’ of ‘Vati’ maar *je vader*. Ze begon opnieuw: ‘Je vader en ik gaan scheiden. Het kan ècht zo niet doorgaan. Ik begrijp zijn problemen best maar dit is geen leven voor ons. Het is beter voor ons allemaal dat hij het huis uitgaat.’

Verbijsterd keek ik mijn moeder aan. Natuurlijk: mijn vader was niet de liefste man op aarde, hij sloeg veel en excelleerde in het uitdragen van onbegrijpelijke trauma's, maar met wie zou ik dan vlinders moeten vangen? Met wie naar de parade op Prinsjesdag in Den Haag gaan? Met wie praten over de geschiedenis van de wereld? Met wie het geheime clubblad vullen dat ik samen met hem volschreef en dat *Brigade des Brigands* heette? Wie zou mij in de toekomst plant-, diere-en paddestoelnamen leren?

Staande in het laantje achter de woning waar dat gebeurde, voel ik mij historisch-ongelukkig

worden. Er beweegt een mij onbekend persoon achter het raam van mijn voormalige jongenskamer. Die weet natuurlijk niet dat hij of zij (ik kan geen geslachtskenmerken onderscheiden) over een vloer wandelt waarop ik heb lopen stampen.

Ik schreeuwde tegen mijn moeder: ‘Als jullie gaan scheiden, dan spring ik uit het raam. Ik ga met Vati mee, ik hou van hem!’ Mijn moeder versteende en sprak op die ergerlijke, onderkoelde wijze die ze een paar decennia later nog niet afgeleerd heeft: ‘Jij vindt het dus blijkbaar leuk om veel geslagen te worden - dat je vader met een vrouw uit de Rode Dorp [een volkswijk van Wassenaar] vrijt, dat hij met zijn zakmes Duitse auto's bekrast waardoor we steeds gedonder met de politie hebben, dat hij meneer Günther op straat uitscheldt en dat hij mij 's nachts vaak verkracht.’

Ik sta achter het huis waar mijn moeder voor het eerst over seksualiteit sprak. Niet dat ik toen het woord ‘seksualiteit’ kende, maar ik wist dat mijn moeder sprak over het grootste geheim dat er tussen echtelieden kon bestaan in de jaren vijftig. Later heb ik begrepen dat mijn vader *het* altijd wilde, dat ik daarom ten minste vijf broers heb en dat er van de zes kinderen zes ongewenst zijn. (Mijn moeder: ‘Maar ik zou jullie geen van allen willen missen,’ dat *maar*, godverdomme!)

De tuin van de echtscheidingswoning van mijn

ouders is nog steeds even groot. Er ligt geen grint meer. Er groeit gras. De markies die mijn vader naar beneden liet komen, hangt niet meer boven de openslaande tuindeuren. Het had iets feestelijks, wanneer mijn vader, in de late lente, voor de eerste keer de markies liet zakken. Dan was het zomer geworden. Mijn moeder kondigde deze reeds in het vroege voorjaar aan met zinnnetjes als: 'Het eerste groene blaadje is aan de bomen verschenen', 'Je ruikt de zomer al op de Berkheystraat' of 'De zomerkleren hangen bij Modehuis Bins in de etalage' doch daar werd het geen lente of vroege zomer mee. Mijn vader máákte de zomer.

Hij gaf al onze fietsen een stevige beurt: olie, bijstellen van de kettingspanner, een extra pompje lucht. Hij haalde de dahliaknollen uit de schuur. Hij deed briefjes tussen de bladzijden van zijn vlinderboeken. Hij stippelde fietstochten op stafkaarten van de duinen uit. Hij schilderde de vlaggemast op en sprak die twaalf jaar dat ik hem gekend heb - waarvan ik hem, bewust en wel, zo'n acht jaar heb horen praten -: 'De vlag kan weer in top. Ik ben eigenlijk niet rood-wit-blauw, maar heb aan die kleuren meer plezier beleefd dan aan dat zwart-rood-geel.'

In de voortuin van de echtscheidingswoning staat geen vlaggemast meer. Op de eerste etage is de kamer waar mijn vader mijn moeder voor het laatst

genomen moet hebben. Vroeger hing er grauwe vitrage. Nu hangt er nijverheidsprutswork, staan er twee droeve mode-planten en draait een opgroeiende Wassenaarse jongen of meisje er ongetwijfeld plaatjes van de een of andere discotijger.

Ik loop weer naar de achterkant van het huis. Ik stel mijn ogen in op verrekijkerstand. Ik zie boven de sponningen van de openslaande tuindeuren iets dat mij zowel in een manische depressie kan brengen als in een staat van hoog geluk. Boven de tuindeuren zie ik, helemaal links en helemaal rechts, twee aluminium busjes. Daarin heeft de stok gedraaid waarop het markiesdoek van mijn vader open afgerold werd.

Dat is dus blijkbaar alles wat er van mijn vader over is in Wassenaar. Het is genoeg. Te veel bijna; een grafsteen lag niet in zijn tragisch gevoel voor geschiedschrijving besloten.

Neo-terreur

Fotograaf Klaas Koppe en ik zwerven een paar dagen door mijn jeugddorp. De afbraak van Wassenaar zou in Amsterdam tot opstanden leiden. Bijkans de hele dorpskern werd in de afgelopen jaren tegen de grond gelegd. *Snoepwinkel Daatje* ging ten onder evenals de plaatselijk beroemde dorps-

gek Jan Klumper. Duinrell werd van een duinlandschap tot een metalen pretpark. Villawijken als De Kievit en Rijksdorp werden stampvol gebouwd. De poldervelden waar ik vroeger tot aan Leiden kon spelen, zijn volgezet met flatgebouwen. Een van die polders heet nu in de Wassenaarse volksmond *Tranendal*. Achter het huis waar mijn moeder nu woont was tot voor kort een aardig park met een laat-negentiende-eeuws landhuis, *Nieuw Rijksdorp*.

Eerlijk gezegd had ik er geen zin in maar het moest er van komen. Via het Plein, het kerkhof (waar mijn opa werd begraven en ondertussen al weer is geschud) en de Berkheystraat loop ik naar het huis van mijn moeder. Slopers blijken de laatste hand te leggen aan het landhuis. Arbeiders stoken sloophout in vuren op. De bunker achter mijn moeders tuin is ook verdwenen. Voor het eerst in mijn leven kan ik de achterkant van haar huis zien: op de eerste etage staat een witte schemerlamp achter het raam.

Zoals steeds is mijn moeder blij dat ik er ‘eindelijk weer eens, jongen, ik zou bijna niet meer weten hoe je eruitzag als ik je niet eens af en toe op de televisie zag’ ben. Een onafzienbare stroom lekkernijen wordt geserveerd. Ik wissel met mijn moeder ditjes en datjes uit. Ik vraag haar enkele dingen over Wassenaarders. Plotseling ontkent ze alle rod-

del en achterklap: 'En je schrijft het niet op, hoor!'

Terwijl ik op een stoel zit, voel ik opeens mijn moeder die mijn haar kamt. 'Onlangs zag je er zo netjes uit op tv bij Sonja met die blazer maar ik dacht nog: waarom laat hij zijn haar niet knippen,' zegt ze terwijl ze mijn haren op volgorde legt. De fotograaf maakt, door mij onopgemerkt, een foto. Mijn moeder verstijft. Bijna panisch zegt ze: 'Je gebruikt die foto niet, hoor, anders doe ik je een proces aan. Je doet het niet! Je doet het verdorie niet!'

De terreur bestaat nog. De neo-terreur. Ik ben weer helemaal in Wassenaar. We leven voor de burens; we houden alles binnen; we zetten een stoel op een versleten plek in het tapijt; we negeren gewoon een zoon die een weekje de gevangenis in moet; we noemen alles mooi en gezellig terwijl X de kop van Y inslaat. Ik krijg het zwetend-benauwd. Weg moet ik uit dit dorp. Als de fotograaf en ik bij Leiden rijden, terug naar Amsterdam, zegt hij: 'Je wordt ontzettend agressief bij je moeder; zo ken ik je nauwelijks.' Ik antwoord: 'Ik word meestal woedend wanneer ik *de naam* Wassenaar hoor. Ik haat dat dorp, ze mogen het van mij bombarderen, platbranden of integraal verhuizen naar de pampa's. Alles wat er leuk aan dat dorp was, waren de eerste, kleuter- en jongensjaren met mijn vader. Daar mag ik niet over praten, niemand aan

herinneren. Mijn vader wordt door mijn moeder nog doder gemaakt dan hij al bijna tien jaar is. Voor mijn moeder zijn de mooie Wassenaarse jaren de jaren zestig. Toen we met zijn allen - na een intensieve cursus - mijn vader zijn gaan zitten haten. Alle mooie plekken in Wassenaar verwijzen naar mijn vader. Zelfs een verplichte kerkgang met mijn vader in 1957 herinner ik mij met meer plezier dan een boswandeling met mijn moeder. Terwijl mijn moeder toch nog zo goed voor mij gezorgd heeft, ik werd wel eens gek van dat zorgen. Maar die burgerlijkheid, die beklemmende burgerlijkheid.'

Thuis

Thuis, in Amsterdam, bereiken mij de tentakels van de terreur: mijn moeder heeft dagen niet geslapen - ze is bang dat de foto gepubliceerd zal worden. Een in Wassenaar wonende broer belt de fotograaf op. In mijn woning heerst plotseling Klein-Wassenaar. De foto wordt niet gepubliceerd. Het is zelfs nooit de bedoeling geweest. Als de foto wèl zou worden gepubliceerd, was dit reisverslag overbodig. Hoe kan ik Wassenaar duidelijker neerzetten dan door de publikatie van één foto: een moeder kamt de haren van een vijfendertig-

jarige man die reeds meer dan anderhalf decennium, zonder hele grote brokken te maken, op zichzelf woont. Zonder drama, zonder Werthergevoel, zonder tranen: ik heb nog nooit zo ver en tragisch gereisd als tijdens dat autotochtje
Amsterdam-Wassenaar/Wassenaar-Amsterdam, editie 1984. Droevige gedichten.

II

Het waren de onvergetelijke zomers van Guy Mitchell, Ray Conniff en *Singing The Blues*, Paul Anka's *Diana* en de Everly Brothers met *All I Have To Do Is Dream*.

Later heb ik vaak zitten denken wanneer die zomers opeens ophielden.

Het was in de winter van 1959. Op 3 februari stortte Buddy Holly neer. Alles werd *It doesn't matter anymore*. De jaren zestig kwamen met de winter van 1962-63, Vietnam, Praag en dergelijke. De evenementen waren over. De geschiedenis ging loodzwaar drukken.

In de jaren vijftig was de wereld zo ver weg bij de *radiodistributie*. Dat in 1953 koeien en paarden in Zeeland bleken te kunnen drijven, maakte het bioscoopjournaal verbijsterend spannend. Hongaren met stokken tegen Russische tanks; een scheepswrak dat uit het water van het Suezkanaal omhoogkwam; met een ballpoint schrijven was *fataal* voor je handen; bij mijn vader achter op de fiets.

Hij boog zich voorover terwijl hij de Klip opfietste.

‘Gaat het, Vati?’ vroeg ik.

Ik hoorde mijn vader zwaar ademen maar hij zei: ‘Een fluitje van een cent. Je zal eens zien hoe een koe een haas vangt. Waar een wil is, is een weg.’ Het waren de jaren van de massieve zekerheid van spreekwoorden, fundamenteel rekenen en bestedingsbeperking.

Boven op de Klip aangekomen was de omgeving steeds weer nieuw. Veel lichtgroen met het geel van zand ertussendoor. Hier konden konijnen en hazen elkaar tegenkomen. De Klip was niet hoog maar wèl het hoogste punt, op één na, dat ik ooit betreden had. Mijn vader bleef boven altijd staan.

Hij zei: ‘Even rondkijken.’

Ik dacht: ‘Hij is moe.’

Beneden zag ik de groene stalen deuren van de bunkers en daarvoor de afgraving met de bollenvelden. Een man met een strooien hoed op het hoofd zat geknield tussen de ontbloemde bolgewassen. Ik wist wat mijn vader ging zeggen: ‘Daar zit hij weer, die vuile NSB-er.’

Mijn vader zei het en we reden, zonder dat mijn vader behoefde te trappen, van de andere kant van de Klip af naar beneden.

Vlak voor *Het huis van de Heks* moest mijn vader weer gaan trappen. Later kon je langer uitrijden zonder te trappen. Toen was het nieuwe, geasfalteerde fietspad er. Nu reden we nog op klinkers en die namen veel vaart weg.

Zo ging het ook op een gloeiende zondagmiddag in 195-. Mijn vader was naar boven gefietst, had zijn zinnetje over de NSB-er gezegd en moest bijna weer gaan trappen. We waren op drie of vier meter na uitgesuisd. Ik hoefde mijn vader nu niet meer zo goed vast te houden en kon weer wat om mij heen kijken. Het huis van de heks stond er niet meer.

‘Vati, Vati! Het huis van de heks is weg,’ schreeuwde ik.

Waarom het huis aan een heks werd toegeschreven, wist niemand. Mijn moeder vertelde af en toe onder het genot van een strijkplank, een sissende persdoek en een kop thee dat er voor en tijdens de oorlog een eigenaardige oude vrouw had gewoond die kattevles at en jenever uit een theepot dronk. Op haar begrafenis was niemand geweest en omdat er geen geld was voor een steen, was er van gemeentewege een kruis boven haar ontziend gebeente geplaatst.

Mijn vader bleef staan voor het huis. Hij stak een sigaret op en sprak op een beetje interessanterige toon: ‘Ja, jongen, het huis moest weg. Er mag nu eenmaal niemand in de duinen wonen. Elk huis dat leeg komt, wordt afgebroken. Dat geldt voor iedereen behalve natuurlijk voor die Duitse prins, voor die vent bouwen ze een jachthuis vlak bij *Lievense*, dat weet je wel.’

‘Maar waarom hebben ze dan die deur laten staan?’ vroeg ik.

Ik wist al wat mijn vader ging zeggen: ‘Dat weet ik niet, jongen; waarom vraag jij mij toch altijd de oren van de kop?’

Het huis van de heks was bijna met de grond gelijk gemaakt. Een brokkelige rand stenen stak nog zo'n twintig centimeter boven het helmgras uit. En de deur, uiteraard, met de sponningen. De deur was dicht. En nog echt helemaal een deur: er zat een klink aan, een brievenbus (waar net een ansichtkaart doorheen kon) en een koperen naambordje. Dat schitterde in de zon. In de deurlijst kon ik een trekbel zien.

‘Zullen we erheen lopen?’ vroeg ik.

‘Nee, jongen, we gaan naar zee,’ antwoordde mijn vader, die een korte broek droeg en apebenen had.

Mijn vader fietste snel. Zijn lange zwarte haren wapperden door de snelheid; er was geen wind. Onder zijn zadelferen hing een leren tasje waarin de bandenlichters zaten en *Solutie*. Als ik het tasje wilde openmaken - en dat voelde mijn vader met zijn billen - dan zei hij: ‘Afblijven.’

Wanneer ik mijn voeten, die in plestieke *Hevea*-sandalen uit-één-stuk staken, van de voetsteuntjes haalde, kon mijn vader dat onmogelijk horen of zien. Toch kreeg ik een tik: ‘Zet je voeten op de steuntjes. Anders krijgen we ongelukken.’

Mijn vader fietste verder. Terwijl hij als een razende trapte, werkte hij zijn programma af. Hij stelde vragen. Nooit wist ik antwoord. Elke vogel die hij aanwees, was mij onbekend van naam. Soms stopte hij bij een gewas dat een nederig bestaan leidde aan de kant van de weg.

‘Weet je hoe die plant heet?’

‘Nee.’

‘Leer je het nou nooit?’ Hij noemde de Nederlandse naam van de plant op, de Nederlandse volksnaam, de Latijnse naam, de Duitse naam en ten slotte de Duitse volksnaam.

‘Onthoud dat nou eens een keer, ik zeg het je niet voor Piet-Snot!’ En hij fietste verder terwijl hij op een heel sierlijke manier Duitse liedjes floot.

Links kwamen twee huizen. Het eerste was meer een groene keet. Daar woonde de schoenmaker Kortewei. Die was ook al fout geweest in de oorlog. In het tweede huis, met een heel spits dak, woonde een geleerde (‘Zegt men,’ volgens mijn vader; ik vond dat ‘zegt men’ altijd heel interessant; zelfs tien jaar na zijn dood moet ik aan mijn vader denken, iedere keer als iemand ‘zegt men’ zegt).

Dan kwam er een tijd niks. Op de helft van de weg naar het strand stond hotel Lieveense. Daar begon de duinweg naar Katwijk en was het koffiehuisje van Zwarte Jan (‘Men zegt dat hij in de oor-

log fout is geweest'). Ik wist dat mijn vader zou gaan zeggen dat je de zee kon ruiken. De geschutskoepels van de bunkers kon ik zien. Mijn vader betaalde vijf minuten later een kwartje en stalde zijn fiets onder een zonnig rieten dak en antwoordde geërgerd op mijn vraag of ik een ijsje kreeg: 'Nee, het geld groeit mij niet op de rug.'

Er gebeurde gedurende drie uur telkens het volgende. Mijn vader ging in het zand liggen. Ik ging op zijn voeten staan en hield zijn handen vast. Hij deed zijn benen omhoog en zette mij achter zijn hoofd weer in het zand. Vervolgens ging hij lezen na een fles karnemelk in het zand begraven te hebben.

'Ga jij maar spelen,' luidde zijn bevel. Want een bevel was het. Eerst schelpen zoeken, dan kwallen ingraven, een *Catalina* die overvloog ('Die gaat naar Nieuw-Guinea'), de reddingsbrigade die een verdronken mevrouw uit het water haalde, en dan wachten op een plank. Hoe groter een plank die aanspoelde, hoe mooier. Een kajuitdeur was ideaal. Daar kon je op gaan staan en die bleef drijven.

'Pas op dat je niet in een mui komt, dan ben je je leven niet zeker! Nou, ga dan maar een ijsje halen en zeur me verder niet aan mijn kop! Kom, jongen, zo is het wel mooi geweest, we gaan 'ns op huis aan.'

Op de weg terug reden we opnieuw langs de

deur van de heks. Dicht. Het naambordje glinsterde niet meer in de zon. De zon hing laag in de bomen. Mijn vader ging over het stuur liggen en ik dook op het achterzitje in elkaar terwijl we de Klip afsuisden. Het is ‘ons’ één keer gelukt het huis te halen zonder dat mijn vader hoefde te trappen. Toen zei mijn vader: ‘Dat was meer geluk dan wijsheid.’

De jaren zestig braken aan. Mijn vader wilde zich op zolder verhangen. Op een middag gooide hij zich tevergeefs voor lijn 3 in Den Haag. Hij was een oorlog tegen zichzelf begonnen. Soms zat hij drie uur op de wc. Dan rammelde mijn moeder aan de deur en hield hij zijn adem in. Hij deed alsof hij dood was. Mijn moeder huilde in de gang. Ik moest Nico-de-timmerman halen om de deur open te maken. Nico maakte de deur open en daar zat mijn vader. Met zijn broek op zijn schoenen, zijn blote apebenen, en hij maakte geluiden van tussen huilen en lachen in. Dokter Klink werd erbij gehaald. Die praatte twee uur lang met mijn vader in de voorkamer. Daarna fluisterde de dokter een kwartiertje met mijn moeder in de keuken: ‘Ik heb hem iets gegeven waarvan hij rustig wordt. Het is de oorlog weer. Heeft u de scheermesjes weggehaald?’

Dokter Klink bleef nog even in de vestibule met

mijn moeder praten. Dan sloeg de voordeur dicht en hoorde ik de Grote Amerikaan starten en wegrijden. Ik stond zenuwachtig in de tuin. Mijn moeder aaide mij over mijn haar en zei zacht: ‘Je vader is een beetje van streek. Houd je maar stil tijdens het eten.’

Nadat we de aardappelen en de runderlappen op hadden en de *Saroma* zou worden opgediend, begon mijn vader te praten. (Daarvoor had hij alleen maar stil ineengedoken zitten eten.) Hij liep naar het kastje bij de schoorsteen, deed het deurtje met het sleuteltje, dat in een vaas zat die op het bijzettafeltje stond, open en haalde er een boek uit. Hij sloeg een willekeurige bladzijde op en begon voor te lezen.

Het was een Duits boek. Mijn vader ging steeds sneller lezen, nooit haalde hij meer dan twee bladzijden. Daarna begon hij hartstochtelijk te snikken en viel met zijn hoofd op zijn bord. (Verscheidene malen, herinner ik mij, brak het bord en lag mijn vader, bloedend aan zijn wangen of zijn neus, tussen de scherven; een beetje jus en rode vlekken op het tafellaken.)

Het boek waaruit mijn vader voorlas heette *Mein Kampf*. Nadat hij uitgesnikt was werd hij rustig. Hij at zijn *Saroma* op en ging daarna soms een uurtje op bed liggen. Als er een hoorspel op de

radiodistributie was, luisterde hij naar het hoorspel. Als er geen hoorspel was, ging hij in de keukenkastjes rommelen.

‘Waar is de ammoniak? Waar is *gottverflucht* de ammoniak!’ raasde en tierde hij. Hij stormde naar zolder, hinkstapsprong de trap weer af en sloeg de voordeur dicht.

‘Hij heeft de ammoniak toch weer gevonden,’ snikte mijn moeder. Samen met haar rende ik het huis uit. Mijn vaders apebenen holden door de avondschemering. Mijn moeder struikelde over haar naaldhakken. Ik kon snel rennen met mijn *Hevea*-sandalen.

Ik wist het zo langzamerhand wel. Eerst ging mijn vader naar Ebbing, de garagehouder die Shellbenzine verkocht en fout was geweest in de oorlog. Bij Ebbing goot hij door de brievenbus, die in de voordeur zat, ammoniak naar binnen. Daarna liep hij in een beetje langzamer tempo naar het woonhuis van boekhandelaar Vader, bonsde daar op de voordeur en besprenkelde de ramen met ammoniak. Dan bleef mijn vader opeens heel stil staan en begon te huilen. Hij kon ontzettend huilen, met heel veel tranen. Hij werd dan nog kleiner dan hij al was. De lege fles hield hij slap in zijn hand. Ik kwam het eerste bij mijn vader aan.

‘Wat is er, Vati?’ vroeg ik.

‘Niks, *ganz nichts*,’ antwoordde hij terwijl hij

met zijn schouders een beetje schokte. Ik hoorde mijn moeder komen aanklakken. Ze nam mijn vader bij de arm en mijn ouders liepen, stevig gearmd, terug naar huis. Mijn moeder hoorde ik alleen maar zeggen: ‘Het is over, het is ècht over. Geloof me nou, het is over, ze komen niet meer.’

Ik liep erachteraan, deed spelletjes met de straattegels en rekende uit dat ik nog drie maanden moest sparen voor mijn *Pionier 1*-zelfbouwradio.

Thuisgekomen begon mijn vader piano te spelen. Heel hard en heel lang. Hij zong mee en pas veel later heb ik begrepen dat het piano-uittreksels waren van Wagner-opera's. Ik lag op bed en wist dat mijn moeder voor de kachel een jurk verstelde en mijn vader jenever na jenever achteroversloeg.

Voordat ik insliep wist ik dat ik wakker zou schrikken. Opeens schreeuwde mijn vader, zijn Duitse accent was dan veel opvallender dan normaal. Mijn moeder liep, met rood-behulde en gezwollen ogen, op de overloop. Ik kwam uit bed; ze gilte: ‘Ga terug naar je bed; er is niks aan de hand. Je vader heeft gewoon wat problemen.’

De volgende dag kwam motoragent Katsteel langs. Alles werd in der minne geschikt. Mijn moeder zou Ebbing honderd gulden brengen voor de geleden schade en aan boekhandelaar Vader vijfendertig gulden betalen.

Motoragent Katsteel zei terwijl hij reeds op zijn

motor zat: ‘Het is allemaal heel pijnlijk, mevrouw, maar, begrijpt u, we kunnen uw man nu eenmaal niet zijn gang laten gaan. Vader en Ebbing hebben hun verdiende straf ondergaan. Zo zit de rechtsstaat in elkaar. Ik hoef u niks te vertellen.’

Ik begon weer te tolleren. Mijn moeder ging naar binnen en zou bouillon gaan trekken. Mijn vader legde zijn postzegels (*Polen en Duitsland tot 1933*) op volgorde.

Het ging steeds slechter met mijn vader. De ene keer spitte hij de tuin, midden in een juichend seizoen van bloemen en kleuren, helemaal om. Een andere maal stuurde hij al zijn medailles, oorkonden en onderscheidingen terug naar de burgemeester. Mijn vader werd gek.

Ik was niet langer in staat met hem te communiceren. We gingen nooit meer naar zee; de natuur interesseerde hem niet meer en namen van paddestoelen en planten vergat hij. Hij werd, jong nog eigenlijk, grijs en hing een portret van Hitler boven het buffet.

Mijn moeder vroeg echtscheiding aan. Toen de echtscheiding werd uitgesproken, wierp mijn vader zijn werphengel op de Wassenaarse Slag uit (dat heb ik later kunnen reconstrueren). Hij erkende de Nederlandse wetten opeens niet meer (‘Weer wat nieuws,’ sprak mijn moeder) en bleef

thuis voor de kachel zitten in zijn groene stoel. Hij praatte met niemand meer. Hij liet de telefoon rinkelen. Hij reageerde zelfs - zeer tegen zijn gewoonte in - niet meer op de gebeurtenissen in Israël. Hij zat maar op zijn groene stoel bij de kachel doof te wezen.

Mijn moeder zei: 'Het kan ècht zo niet doorgaan.'

Motoragent Katsteel en brigadier Aardelever van de Gemeentepolitie kwamen op een middag langs. Het was woensdag en ik had vrij van school. Ze zeiden tegen mijn vader dat hij het huis moest verlaten. Ze zeiden het drie keer. Mijn vader zei niks en bewoog niet. Toen droegen ze hem in zijn groene stoel het huis uit. Omdat hij niet door de voordeur paste, gingen zij uiteindelijk achterom. Door de openslaande tuindeuren, door de tuin, door het laantje rechtsaf, de straat op. Katsteel en Aardelever hebben mijn vader op de stoep gezet. Hij heeft nog een paar uur in zijn groene stoel op de stoep gezeten. Toen verdween hij. Het verleden achterna.

Mijn vader pleegde zelfmoord. Een dag nadat hij in zijn groene stoel uit huis werd gedragen, ben ik over de Klip naar het huis van de heks gefietst. De deurlijst stond in het landschap met de deur gesloten. Op het naambordje las ik *Weduwe S.A. Goedewaagen*.

Ik opende de deur. Plotseling werd de werkelijkheid als een toverplaatjes-voorstelling. Achter de deuropening liepen soldaten met rollen prikkeldraad. Een militair met twee strepen kwam naar me toe rennen.

Hij sprak streng: 'Je mag hier helemaal niet komen, jongeman. Dit is militair terrein. Ik zou maar zorgen dat je gauw wegkomt anders zwaait er wat voor je. Wis en waarachtig!'

De deur die zo lang goed in zijn hengsels had gehangen, verdween in 196 -. Tegelijk met mijn vader. Soms doe ik in mijn dromen de deur open en zie mijn vader lachend aan de piano Mozart spelen. Ik kom binnen en mijn vader zegt: 'Hoe was het op school, kom bij me zitten, dan leer ik je de vlooiënmars.'

Maar meestal zie ik in mijn dromen dat mijn vader in een groene stoel door honderd open deuren naar Duitsland gedragen wordt. Dan hoor ik mijn vader vloeken en tieren en zie hoe de historie hem verhangt.

Mijn moeder praat maar steeds: 'Houd toch eens op met dat verleden, jongen. Gooi die deur toch eens dicht. Het verleden is een gesloten boek. Werkelijk waar, hoor. Als je zo doorgaat, word je nog eens gek!'

Illustraties

[De DBNL is niet gemachtigd een illustratie uit het origineel hier weer te geven]

1. Willibrorduskerk met begraafplaats.

[De DBNL is niet gemachtigd een illustratie uit het origineel hier weer te geven]

2. Lagere school gezien vanaf de Wassenaerstraat.

[De DBNL is niet gemachtigd een illustratie uit het origineel hier weer te geven]

3. Trap in de lagere school.

[De DBNL is niet gemachtigd een illustratie uit het origineel hier weer te geven]

4. Lagere school gezien vanuit de Van Heeckerenstraat.

[De DBNL is niet gemachtigd een illustratie uit het origineel hier weer te geven]

5. Blik vanaf de katholieke begraafplaats op het (voormalige) Patronaatsgebouw.

[De DBNL is niet gemachtigd een illustratie uit het origineel hier weer te geven]

6. Kijkje vanuit de muziektent, over de lagere school, naar de Willibrorduskerk (Burchtplein).

[De DBNL is niet gemachtigd een illustratie uit het origineel hier weer te geven]

7. Het huis (?) van de spraaklerares gezien vanuit het Burchtpleinpark.

[De DBNL is niet gemachtigd een illustratie uit het origineel hier weer te geven]

8. Met de koster in de kerk.

[De DBNL is niet gemachtigd een illustratie uit het origineel hier weer te geven]

9. Gezicht vanuit de Korenlaan op (voormalige) kleuterschool (r.) en vrouwenklooster.

Kaarten*Wassenaarse Slag*

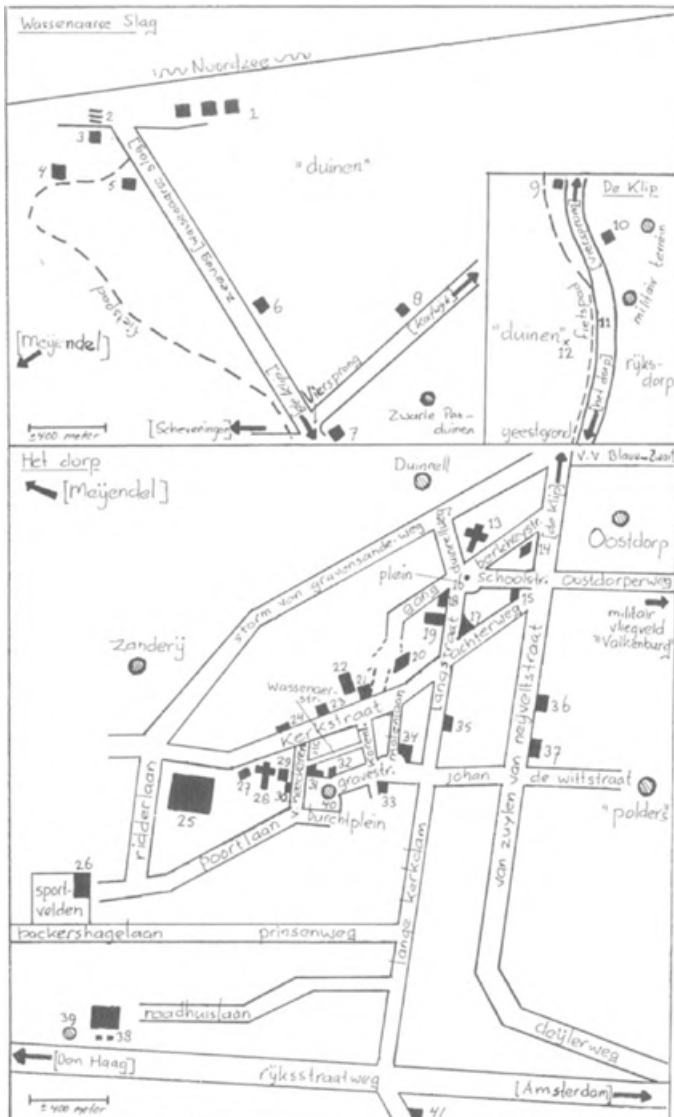
1. strandpaviljoens
2. de duintrap
3. duinpaviljoen (nu Beachclub)
4. geschutkoepels
5. fietsenstalling
6. (voormalig) jachthuis van Prins Bernhard
7. hotel-restaurant Lievense
8. koffiehuis van Zwarte Jan

De Klip

9. schoenmakerswoning, vlak daarbij het huis met het spitse dak
10. huis van de heks
11. hoogste punt van de Klip
12. stalen bunkerdeuren

Het dorp

13. hervormde kerk met kerkhof
14. huize Nieuw-Rijksdorp
15. redactie en uitgeverij van *De Wassenaar*
16. de pomp
17. snoepwinkel *Daatje*
18. platenwinkel met daarnaast kapperszaak
19. bioscooptheater *Astra*
20. gymnastieklokaal
21. kleuterschool
22. vrouwenklooster
23. woning van grootmoeder
24. huis van de koster
25. grootmoeders bejaardentehuis
26. het Sportfondsenbad
27. pastorie
28. Willibrorduskerk met begraafplaats
29. Patronaatsgebouw (daarna Jeroenhuis, nu ‘cultureel en party centrum’)
30. huis van het hoofd der lagere school
31. de lagere school
32. woning van de spraaklerares (?)
33. boekhandel Vader
34. molen Windlust
35. snackbar V. (thans B.)
36. garage Ebbing
37. politiebureau (nu jeugdhonk)
38. raadhuis De Paauw met de twee marmeren leeuwen
39. de geheimzinnige rododendronstruiken (vlak daarbij schrijvershuis Pauwhof)
40. muziektent (in het Burchtpleinpark)
41. redactie en uitgeverij van *Het Wassenaars Nieuwsblad*

Schematische voorstelling van de duinen, het dorp en de Klip in de vroege jaren zestig.

[De DBNL is niet gemachtigd een illustratie uit het origineel hier weer te geven]

10. Het Plein met de pomp, op de achtergrond de hervormde kerk.

[De DBNL is niet gemachtigd een illustratie uit het origineel hier weer te geven]

11. Gymnastiekzaal van de (voormalige) meisjesschool in 1984.

[De DBNL is niet gemachtigd een illustratie uit het origineel hier weer te geven]

12. De Langstraat.

[De DBNL is niet gemachtigd een illustratie uit het origineel hier weer te geven]

13. Woonhuis en winkel van boekhandelaar Vader (nu ruitersportwinkel).

[De DBNL is niet gemachtigd een illustratie uit het origineel hier weer te geven]

14. Het suizen op de Klip, richting dorp.

[De DBNL is niet gemachtigd een illustratie uit het origineel hier weer te geven]

15. Lievense (Duinoord) gezien vanuit de Zwarte Pan-duinen.

[De DBNL is niet gemachtigd een illustratie uit het origineel hier weer te geven]

16. De Viersprong, op de achtergrond Lievense.

[De DBNL is niet gemachtigd een illustratie uit het origineel hier weer te geven]

17. De Zwarte Pan-duinen vlak bij het koffiehuisje van Zwarte Jan.

[De DBNL is niet gemachtigd een illustratie uit het origineel hier weer te geven]

18. Gezicht op zee, vlak bij de huidige Beachclub.

[De DBNL is niet gemachtigd een illustratie uit het origineel hier weer te geven]

19. De strandpaviljoens.

[De DBNL is niet gemachtigd een illustratie uit het origineel hier weer te geven]

20. De duintrap.

[De DBNL is niet gemachtigd een illustratie uit het origineel hier weer te geven]

21. De Wassenaarse Slag, zomer 1984.

III

Het huis van *juffrouw Koezijn*. Ik weet op welk plein het staat maar weet het nummer niet precies. Gebogen sluip ik op een zomernamiddag tuinen in en uit. Door de ramen van alle huizen die in aanmerking komen, spied ik naar binnen. Geen enkel interieur doet denken aan het hare. Dat kan ook niet meer. Haar meubels werden natuurlijk verdeeld over neven en nichten of misschien zijn ze wel opgehaald door het Leger des Heils. De deuren in haar voorkamer waren donkergroen geverfd. Alle huizen waar ik naar binnen kijk zijn vrolijk, fris-wit geschilderd. Al haar sporen zijn verdwenen in Wassenaar.

Haar kamertje op school is er nog. Er ligt ander zeil op de vloer, in een grote stalen kast staan tiepmachines, op een houten tafeltje liggen proefwerken van de moedermavo. Alleen het licht is nog precies gelijk aan vroeger. De zonnestralen glijden onveranderlijk door kleine, slecht gewassen ruiten naar binnen.

Ik hoor mezelf moeizaam praten. Ik tuur, om mij te concentreren op een woord, naar de kerktoren-

klok. Je kunt de grote wijzer, als je goed oplet, met kleine schokjes zien bewegen. Zomer 195-. Achter de ramen van het kamertje spelen mijn vriendjes. Ze tolleren of doen ‘landje veroveren’ met een zakmes dat A. heeft gestolen bij Warenhuis Van der Geest. Ik moet nog een half uur in de kleine ruimte zitten waar zonnestralen langs een grote cactus strelen. ‘Am-ster-dam, Am-ster-dam, Am-ster-dam, Am-ster-dam,’ zeg ik steeds langzaam.

Juffrouw Koezijn zegt: ‘Langzamer, Boud, langzamer en meer ademhalen. Dieper. Alsof het vanuit je tenen komt. En nou doen we *Koning Karel de Kale*. Probeer het maar. Rustig aan, hoor. Als het niet gaat is er geen man overboord. Eerst diep ademhalen, je weet het wel, hè?’

Ik zit van zweet bijna vastgeplakt op de skai-lederen zitting van de stoel. Zuig liters lucht naar binnen en kijk juffrouw Koezijn aan. Ga huilen en zoek in mijn eigen gesnik naar een k-loze variant voor de zin: ‘Ik kan het niet!’ Vijfentwintig jaar later weet ik het wel, zinnen met meer ‘ruimte’ en zonder k's: ‘Het gaat niet’, ‘Ben er niet toe in staat’ (waarin alleen de t voor moeilijkheden zou kunnen zorgen) of ‘Sorry, het gaat niet.’ Doch die zinnen wist ik niet te verzinnen toen president Eisenhower de wereld regeerde.

Herwig (hij is een paar jaar geleden op een droevige wijze aan zijn eind gekomen) en ik waren de enigen op school. Nou ja, om precies te zijn: de twee ècht ernstige gevallen. Nu ik erover nadenk was Herwig misschien wel een graadje erger. Had ik vooral last van de k, t en d, Herwig had moeite met bijkans alle zesentwintig letters van het alfabet. Ik kreeg, als ik goed geslapen had en mijn ouders niet midden in de nacht elkaar bekogeld hadden met het serviesgoed, de p's er behoorlijk uit. *Hee, poppelepee!* riep ik erg vaak omdat dat een van de weinige zegswijzen was die vlot over mijn lippen rolde. Bij *Hee baberieba* had ik af en toe last van de b. *De kat krabt de krullen van de keldertrap* - daar hoefde ik niet eens aan te beginnen. Dat 'Leentje Lotje leerde lopen' was een hindernis die voor mij fonetisch bijna niet te nemen was. Herwig en ik stotterden het meest van alle jongens in Wassenaar. Meisjes stotterden niet. Dat nam ik tenminste aan tot het jaar 1980 (het kan ook een jaar eerder of later zijn) toen een meisje mijn jas aannam in een gebouw van de Leidse universiteit. Het was een prachtig meisje, een meisje als een engel. Misschien overdrijf ik haar schoonheid maar die doet er eigenlijk ook niet toe. Het meisje stotterde. Het was het eerste meisje dat ik in mijn leven tegenkwam dat stotterde. Door dat gebrek werd ze extra mooi, uitbundig mooi. Voor het

eerst begreep ik dat er sommige vrouwen in mijn leven waren geweest die zeiden: 'Ik vind je zo schattig als je stottert.'

Het zal wel de theorie zijn van de schoonheid-met-een-weeffoutje. *De Nachtwacht* waarvan een stuk is afgezaagd. De *Venus van Milo* zonder armen. Een volmaakte jongen met een spleetje tussen zijn tanden. Dat is de andere kant van een kwaal: de charme ervan. Nimmer heb ik de neiging gehad mijn stem liberaal uit te brengen. Nadat ik een hooggeplaatste liberaal voor het eerst op de televisie zag en merkte dat hij ademhalingsoefeningen zat te doen voordat hij de vraag van een geslepen journalist beantwoordde en vooral nadat het mij duidelijk werd dat deze politicus sommige woorden meed, kon deze man bij mij niet meer stuk. Het uiterst korte moment dat er ligt tussen een woord verzinnen en een woord uitspreken, lijkt voor de stotteraar eeuwig te duren. Wanneer begon ik te stotteren? Wanneer zette de angst zich in mij vast die ik nog voel wanneer er een microfoon onder mijn neus wordt geduwd of een camera gaat zoemen? Want nog steeds is er die afschuwelijke vrees: dat het mij niet zal lukken om *Kellendonk* of *Komrij* uit te spreken.

Mijn vader deed zijn eerste ophang-poging in 1955. Ik was met hem naar een soort wereldtentoonstel-

linkje geweest in Rotterdam. Met een lepeltje dat daaraan herinnert, roer ik nog altijd de melk door mijn koffie. We kwamen tegen de avond thuis. Mijn moeder zei dat het eten stond te verpieteren. *Vati* was zwijgzaam. We woonden in een grote woning met een enorme zolder. *Vati* ging naar boven. Terwijl mijn moeder vinnig roerde door de nasi (dat vond mijn vader lekker), vroeg ik: ‘Wat doet *Vati* boven?’ Mijn moeder antwoordde dat ze het niet wist en voegde daaraan toe: ‘Ga zelf maar kijken, ik hoorde hem de zoldertrap oplopen.’

Mijn vader stond op een krukje. Zijn gezicht leek spierwit. Zijn haren gitzwarter dan normaal. Voor zijn neus hing een touw dat hij om de zolderbalk had gewikkeld. Hij had met een grote knoop het touw zo gevormd dat er een lus overbleef waardoor zijn hoofd net zou passen. Ik keek hem aan. Hij zei niets. Hij maakte het touw los van de zolderbalk, haalde met enige moeite de ingewikkelde knoop eruit en rolde het dikke touw vervolgens over zijn schouder en elleboog op tot een tros. Hij legde het opgerolde, dikke touw vervolgens op een afgedankte kloostertafel en zei: ‘We gaan eten.’

Na het eten - mijn vader had niets gezegd tijdens het avondmaal; hij had strak voor zich uit gekeken, mijn moeder hield drukke, zinloze gesprekken met niemand - bladerde hij gelaten door een jaargang

Geschiede der grosse Krieg. Hij sprak geen woord. Mijn moeder deed verstelwerk. De volgende morgen kon ik, letterlijk, geen woord meer uitbrengen toen ik bij juffrouw Wegberg op de lagere school het een of andere rijtje moest opzeggen. Ik was van een rappe prater tot een stotteraar geworden. Binnen een week kwam de schoolarts, dokter Wafelbakker, eraan te pas. Ik moest mij uitkleden tot op mijn onderbroekje na. De schoolarts keek met een zaklamp je naar mijn jongenspikkie dat in het halfduister achter mijn weggetrokken onderbroekelastiek was verborgen. Had dokter Wafelbakker maar beter gekeken! Zeven jaar later lag ik in een Haags ziekenhuis omdat mijn linkerteelbal nog steeds niet ‘afgedaald’ was. Terwijl andere jongens zich aftrokken, werd mijn linkerteelbal en de bijbehorende zaadstreng door middel van een vernederende scrotum-operatie op zijn plaats gebracht.

Dokter Wafelbakker deed het elastiek terugschieten en even later stond ik geheel aangekleed naar hem te luisteren. ‘Ben je zenuwachtig?’ vroeg hij. Ik antwoordde dat ik ‘nervuus’ was. Het woord ‘nervuus’ had ik van mijn grootmoeder geleerd die vond dat ik dat was. ‘Kun je goed met je ouders opschieten?’ luidde Wafelbakkers volgende vraag. Ik zei dat ik veel van mijn vader hield maar dat hij een week geleden op een krukje op zolder had gestaan met een stuk touw.

‘Wilde hij misschien zelfmoord plegen?’ vroeg de dokter. Ik begreep niets van die vraag en antwoordde dat ik het niet wist. De schoolarts schudde langzaam zijn hoofd en sprak: ‘Ik geloof, Boudewijn, dat het huwelijk van je ouders niet zo best is. Ik denk dat je daarvan heel zenuwachtig bent geworden. Het is natuurlijk helemaal niet leuk wanneer je vader zich wil ophangen. Daarom lijkt het mij maar het beste wanneer je in schooltijd een paar keer per week op spraakles gaat bij juffrouw Koezijn. Je weet toch wie dat is? Ze zit in dit zelfde kamertje.’

Ik begreep er niets van. Wat was ‘ophangen’? Hoe ging ‘spraakles’? Binnen twee dagen zou ik het weten.

Drie jaar lang ging een paar keer per week de deur van een lagere-schoolklas open. Herwig stotterde door een deur die hij slechts een kiertje opende: ‘BBBBBBoudewijn kkkkkaan bbbbij juffrouw Kkkkoezijn kkkkomen.’ Nadat Herwig naar de middelbare school was gegaan - hij was een paar jaar ouder dan ik - kwam er een andere jongen vragen of BBBoudewijn bbij juffrouw Kkoezijn kkon kkomen. Deze andere jongen stotterde weliswaar, maar zijn afwijking was aanvaardbaar. Herwig en ik waren de èchte kampioenen van het spraakgebrek. We probeerden in hardlopen, vogelnestjes-maken, touwklimmen en andere fysieke

handigheden iets te zijn. We werden inderdaad iets. Een lagere-schoolkampioenschap gymnastiek eindigde met de notering *Eén* voor Herwig, *Twee* voor zelfs een hark als Boudewijn.

De middagen bij juffrouw Koezijn. 's Winters waren haar middagen mooi; 's zomers evenzeer. Als de zon hoog stond in de zomer, droomde ik terwijl ik voor de duizendste maal op 'koninkrijk' oefende over verre landen en Stille-Zuidzee-eilanden die ik ooit zou bereizen (als ik rijk en beroemd was). Als het grijs van een wintermiddag op het gelaat van juffrouw Koezijn lag, hoopte ik dat mijn ouders - later op de avond - geen ruzie zouden maken.

Af en toe ging juffrouw Koezijn op wintermiddagen lang met mij door. Ik probeerde dan wel vijfhonderd keer het woord 'kogelkennis'. Als ik dit woord, zo veel jaren later, opschrijf weet ik nog steeds niet wat het betekent en breekt het klamme zweet mij uit. Maar juffrouw Koezijn had al het geduld van de wereld. 'Probeer het nog maar eens een keertje, Boud, wees maar rustig *ko-gel-ken-nis, ko-gel-ken-nis*, doe mij maar na, zwaai je armen van je lijf af *ko-gel-ken-nis...*'

Op wintermiddagen (met natte sneeuw op de straten, de kerktoren in grijze mist, het geluid van fietsers, de conciërge die de tegels van de gangen

boende, de bakelieten telefoon die rinkelde en mijn vader die ik met een metalen stem hoorde vragen ‘ob der Baldwin noch zu Huis kommen zou’) was ik dikwijls gelukkig bij juffrouw Koezijn. Vlak voordat ik naar huis mocht, moest ik altijd iets vertellen over mezelf. Gewone dingetjes. Ik stotterde dan helemaal niet. Ik praatte honderd uit over de vlinderverzameling van mijn vader, bunkergangen onder de duinen en de dode poes *Poekie*.

‘Zie je wel, Boud,’ praatte juffrouw Koezijn dan trots en overtuigend, ‘je kúnt het wel, als je maar *rustig* bent.’

Vijf minuten later stond ik op straat. Mijn grootmoeder stond achter het raam van haar woning in de Kerkstraat. Ze knipte met een schaar dode blaadjes uit een grote plant. Ik zwaaide naar haar. Ze zag mij niet. Ik praatte hardop terwijl ik niet op de bevroren straattegels lette. ‘Koning Karel de Kale, Koning Karel de Kale, Koning Karel de Kale...’

Het ging heel goed. Totdat ik uitgleed over een dik-opgevroren stuk straat. Ik zei nog steeds ‘Koning Karel de Kale’ terwijl ik in de Kerkstraat onderuit lag. Mijn houtje-touwtjesjas en ijspetje zaten onder ijs en sneeuw.

Totdat het hoofd der lagere school langsfietsde. Hij stapte van zijn rijwiel af en vroeg: ‘Wat doe jij nog zo laat op straat, Büch? Weten je ouders er-

van?’ *KKKKKoning Kkkkarel de Kkkkale*, dacht ik panisch. Toen ik wilde gaan spreken, kon ik geen woord meer uitbrengen. ‘Ik zal je ouders ervan in kennis stellen dat je nog zo laat over straat zwerft,’ zei de hoofdmeester terwijl hij zijn rijwiel besteeg. Thuisgekomen bleek dat mijn vader met een zakmes zijn rechterpols had opengesneden en dat hij vlak daarvoor twee briefjes van honderd gulden in de kachel had gegooid. Mijn moeder stond te huilen aan het aanrecht. Ze liet, ongemerkt, de aardappels aanbranden. Later zou ze snerpen - mijn vader zat ondertussen luidop achter de piano te schreeuwen -: ‘De aardappels zijn helemaal niet verbrand, ik proef niks.’

De stottertherapie hielp uiteindelijk weinig. Bij juffrouw Koezijn ging het goed, bij mijn grootmoeder op woensdagmiddag in de achtertuin zei ik soms wel zinnen die ik zelf gemaakt had met vijftig k's zonder haperen op. Zodra ik echter thuis was bij mijn moeder - altijd rode huilogen - en mijn vader die met dwaze ogen in de tuin naar niets stond te kijken, ging het mis. Mijn broers lagen gierend aan de tafel als ik probeerde te vertellen dat ik op het kerkhof met Karel had gespeeld. Mijn moeder zag de problemen in het klein: ‘Als je nu eens een beetje rustig doet, dan gaat het best.’ Mijn vader keek mij slechts aan en ik heb tot op de

dag van vandaag het idee dat hij wilde zeggen: 'Ik vind het vreselijk voor je. Later zal het beter gaan, geloof mij nu maar.'

Ondertussen wil ik niet de indruk wekken dat mijn vader een aardige man was. Hij was behalve geestelijk gestoord vals en kon uitermate hard slaan. Toch geef ik, jaren later, nog steeds de voorkeur aan mijn vader. Er lag een soort onbekende spanning in alles wat hij deed en zei. Met mijn vader maakte ik verre reizen, al ben ik met hem nooit verder gekomen dan het eiland Marken. Mijn moeder was geabonneerd op de beklemming van de ruige mat, je voeten vegen, het zand zeep en sodastel en ten minste een halve liter chloor in de wc-pot. Wat is toch het raadsel van onverschilligheid jegens mijn moeder, die nooit sloeg, altijd goed voor mij zorgde, en de warmte die ik voor mijn vader voel? Jaren na zijn dood kan ik in gedachten een hele wandeling nog exact met hem nalopen. Ik zou de bank kunnen aanwijzen waarop wij vijf minuten hebben gezeten, ik weet precies de plek waar de prachtige gele vlinder vloog en waarachter mijn vader aan ging rennen met een witte zakdoek. Hij had zijn vlindernet niet bij zich.

1959. Paultje zat mij niet lekker. Hij was de beste van de klas met geschiedenis. Ik stond twee. Wij hadden een onderlinge competitiestrijd die bizar

was. Meester W. - die voorzitter was van de plaatselijke Oranjevereniging - hield hem niet tegen. We leerden op een gegeven moment niet meer uit het geschiedenisboek; we leerden het hele geschiedenisboek van buiten. We wisten van elkaar dat we 's nachts met een zaklamp of knijpkat leerden tot over twaalven. Bij een mondeling proefwerk gaven wij niet gewoon een antwoord, wij zegden het boek letterlijk op. De enige afwijking van de letterlijke tekst die ik mij permitteerde waren woorden met k's die ik verving. Zo had ik in het *Prisma Vreemde Woordenboek* over koning 'monarch' gevonden. Voor Karel zijn originele Franse naam Charles et cetera. Meester W. vond ondanks al mijn dappere pogingen toch dat Paultje een tien verdiende en ik een puntje minder. 'Monarch' was immers niet precies hetzelfde als koning, meende hij. Meester W.'s begrip voor de stotteraar was nihil.

De dag kwam dat ik dacht Paultje eindelijk te kunnen verslaan. Ik deed extra mijn best bij juffrouw Koezijn en voerde mijn ademhalingsoefeningen extra grondig uit. Am-ster-dam. Am-ster-dam. En ik bewoog mijn armen omhoog en liet ze in een boog langzaam langs mijn lijf zakken. Am-ster-dam. Am-ster-dam. Daarna deed ik wel honderd keer ko-gel-ken-nis. Ik ging zelfs twee extra avonden naar juffrouw Koezijn. Ze woonde vlak

bij school op het Burchtplein in een woning afgeladen met antimakassars, grote vazen, pauweveren en worteldoeken. ‘Wat ben je ijverig. Wil je nog een cafénoirtje? Nou, zullen we weer beginnen: *ko-gel-ken-nis, ko-gel-ken-nis,*’ zei ze. Het was maandagavond. Woensdag zou de grote slag zijn. Ik zou Paultje in volmaaktheid overtreffen. Ik zou niet één hapering, niet één klein vergissinkje maken.

In de nacht van dinsdag op woensdag hoorde ik het Wilhelmus op de radiodistributie. Mijn moeder ging huilend de trap op. Mijn vader sloeg met de achterdeur. Ik keek uit het raam. Hij stond blijkbaar in de tuin want ik zag op de hoogte van zijn gezicht een rood puntje gloeien. Ik stapte weer in bed, zette de stok waarmee ik lakens en dekens, alsof ik in een tent lag, omhooghield een beetje rechter en richtte mijn zaklantaarn voor de honderdste maal op de middeleeuwen. ‘Als de meester nou maar niet vraagt naar Karel de Kale, Karel de Smalle, Karel zonder land, Keizer Karel..., dacht ik. Waanzin, plotselinge paniek. Tot de ochtend lag ik wakker. Enorme grote k's zag ik voor mij. Terwijl ik mij aankleedde, moest ik zachtjes huilen. Om acht uur was ik op het schoolplein. In mijn tas het geschiedenisboek, een fles chocomel en vier boterhammen. Paultje kwam een half uur later de speelplaats opfietsen. Hij stapte af en zei heel lang-

zaam maar met een volmaaktheid die ik nooit zou bereiken: ‘Koning Kut kan kanonnen kopen.’

Paultje kwam eerst. Het was volmaakt. Eén jaartal was eraan, dat was het enige. Ik maakte dus nog een kans. De klas hield de adem in terwijl ik naar voren werd geroepen. De meester vroeg naar alle Karels. Ik was verloren. Bij de tweede k zat ik al volkomen vast. Ik probeerde alle ademhalingsoefeningen en mij niet realiserende dat ik voor een klas vlijmscherpe jongensrechtters stond en niet bij juffrouw Koezijn op de skaie stoel zat, deed ik mijn armen langzaam omhoog en omlaag. Ze begonnen alle achtendertig te brullen. Vooral Paultje had het niet meer. De meester bleef rustig zitten wachten. Hij vroeg niet of de klas stil wilde zijn, hij glimlachte zelfs een beetje mee. ‘Koning Kut kan kanonnen kopen,’ joelde de klas. Toen greep de meester in: ‘Dat woord wil ik nooit meer horen, *heren*. Büch [opeens was ik achternaam] je kunt gaan zitten. Je krijgt een twee. Omdat je de moeite hebt willen nemen om naar voren te komen. Karel, kom jij maar, ik hoop dat je er iets beters van bakt.’

Ik was vernietigd. Thuis vertelde ik niets. Op straat zongen jongens nog maanden lang mij toe van Koning Kut. Ik vervloekte het alfabet. Van Paultje had ik het voorgoed verloren. Herwig verloor ik langzaam uit het oog. Mijn ouders maakten steeds meer ruzie. Juffrouw Koezijn ging met pen-

sioen. Ik ging naar de middelbare school en ontwikkelde een buitengewone handigheid in het vermijden van moeilijke medeklinkers. Totdat mijn ouders gingen scheiden. Een jaar na de scheiding stotterde ik nauwelijks meer. De k bleef ondertussen moeilijk. Nooit een zin met een k beginnen. Altijd diep ademhalen voordat je begint te praten.

Meester W. werd landelijk hoofd van de Oranjeverenigingen. Mijn moeder vertelde: ‘Die Paultje is nog heel wat geworden. Ingenieur bij de spoorwegen. Ik geloof dat hij erg intelligent was op de lagere school, hè Boud?’ Juffrouw Koezijn is dood en begraven.

De koster van de kerk - ook al geen lolletje om uit te spreken - zegt zo veel jaren later: ‘Gut, Boud, je stottert helemaal niet meer. Hebben ze je dat afgeleerd? Vroeger kon je geen woord uitbrengen. Nu zie ik je wel eens op de televisie en dan denk ik: die kleine van Büch is een rappe prater geworden. Slik je er pilletjes tegen?’

‘Kom nou, koster...’ wil ik zeggen.

Ik realiseer mij plotseling dat koster's zoon Karel K. was. Dat het hoofd van de lagere school een naam had die begon met een k en dat de conciërge van het gebouw dat vroeger mijn lagere school was ooit functioneerde als (hulp) koster en, omdat hij een broer is van de échte koster, uiteraard ook een

achternaam heeft die begint met een k. In de Kerkstraat hoor ik keihard die klaterende kakofonie van een klas vol lachende jongens; het is een kwart eeuw later. Wat een geluk dat geen van mijn ouders en broers een voornaam heeft die met een k begint. De enige k waarmee ik ooit het bed gedeeld heb, bezorgde mij de ongelukkigste relatie uit een stotterleven dat nu reeds zesendertig jaar duurt.

Wat Kan kan kan Kan alleen. Zo'n zin kan ik nu met de nodige zelfbeheersing uitspreken. Maar hoe heb ik ooit kunnen zeggen: 'Goedemiddag, juffrouw Koezijn'? Ik weet het werkelijk niet.

IV

Weer terug. Opnieuw met de fotograaf. We dwalen over het Burchtplein - de muzikent staat in het groen; zonder de aanwezigheid van Wassenaarders uit een verleden zou dit dorp het mooiste ter wereld kunnen zijn - en zoeken het huis van juffrouw Koezijn.

Ik weet het echt niet meer. Welk huis was het toch precies? Vlak naast de nieuwbouwvleugel (ondertussen ook al weer dertig jaar oud) van de Willibrordusschool, dat is zeker. Maar is het nu het derde of het vierde huis naar rechts? Het probleem is onoplosbaar. Ik beperk mij derhalve noodgedwongen tot de oude angsten. Op de speelplaats van de lagere school staan *auto's*. Daarop stond vroeger de doodstraf. Fietsen over het schoolplein leidde immers al tot veel slaag, strafregels en verwijdering uit menige les *Fundamenteel Rekenen*. Op het kerkhof van de parochie zie ik namen die nog dagelijks in mij voortleven. De meeste namen gun ik een steen. Bij enkele namen denk ik: 'Ach Jezus, is-tie dood?' Waar zou mijn moeder eigenlijk begraven willen worden? Ik weet het niet.

Terug naar Amsterdam. Fotograaf zegt: 'Kom maar op met je verhaal.' Ik heb geen verhaal. Ik eet thuis en zal vanaf negen uur een menigte toespreken in een zaal op de Raamgracht. Ik was reeds een uur tevoren besteld. Het 'ontvangstcomité' wilde nog even met mij praten in café De Engelbewaarder om het een en ander te regelen. Er is niemand van het ontvangstcomité. Tenminste, ik weet geen namen en ken geen gezichten van het comité. Ik hoop maar dat een der leden mij kent. Ik bestel een kop koffie, zoek naar de melkkan en groet Doeschka kort en een beetje samenzweerderig.

Er komt een jongen op mij af. Een heel mooie jongen. Krakkersschoenen, een uitgezakte witte broek, kort haar. Dat haar maakt van hem een nietgewone jongen. Op ponyhoogte steekt er een rode plastic speld in. Mijn geofend meisjes-jongensoog speurt de borstkas van de jongen af. Het is een *jongensmeisje*. Een lichte geaccidenteerdheid onder haar legergroen t-shirt maakt haar geheim bekend. Zij is een meisje; zij het met moeite. Zij behoort tot de categorie van de onvergankelijke schoonheid, te meer daar zij zegt: 'Bbben je er al llllang, ik bbben van het ontvangstcomité.'

We gaan aan een tafeltje zitten dat beeft. Zij kijkt omhoog, haalt diep adem en begint haar eerste vraag. Het wordt niks. Ze gaat achteruitzitten en

probeert het opnieuw. Inmiddels hebben er zich twee andere leden van het ontvangstcomité bij ons aangesloten. Een blond meisje en een donkere jongen. Aangename jongelui maar het jongensmeisje met de zware, zwarte, hoge schoenen (die krachtig zijn dichtgeveterd), de vaalwitte broek, de donkere ogen en een mond van adembenemende expressie, tracht weer ijverig iets te zeggen. Ze hoeft niets te zeggen. Ik ken haar leed. Dat omstanders haar geduldig laten voortsukkelen terwijl zij zo graag zou willen dat iemand anders het verlossende woord voor zou zeggen. Er is niets ergers dan mensen die net doen alsof een man die met een rolstoel door een draaideur wil komen *niet* invalide is. Hier biedt uitsluitend een helpende hand uitkomst.

Ik zeg: ‘Contant. Ik zou inderdaad na afloop van de lezing graag het bedrag contant uitbetaald krijgen. Als het niet al te veel moeite is.’ ‘Dddat...,’ probeert ze. Ik neem het weer van haar over: ‘Dat zal wel lukken dus?’ Ze knikt van ja.

Ik kan het niet laten. Vrees zelf hevig te gaan stotteren maar zeg - godverdomme, bijna zesendertig en alsnog verliefd op een jongensmeisje - openhartig: ‘Ik hoop niet dat het pijnlijk voor je is maar ik ben vandaag in Wassenaar geweest op zoek naar het huis van een mevrouw die mij behandelde voor mijn gestotter. Ik heb vreselijk gestotterd. Ik doe het soms nog wel eens. Jij bent er

niks bij als je weet hoe ik vroeger kon stotteren. Ik heb een verhaal geschreven over het enige meisje dat ik ooit ben tegengekomen dat stotterde. Jij bent de tweede. Waarom vertel ik je dat nou? Dat meisje, het moet vier jaar geleden zijn geweest, nam mijn jas aan in Leiden. Dat doet er niet toe. Overigens, ken jij meisjes die stotteren?’

Ze antwoordt - ze kan nooit meer lelijk worden -: ‘Eentje. Ze zat bij mij in de kkkklas op de middelbare school. Weet je dat ik jou al eens eerder heb ontmoet in Leiden?’

Het moment waarop literatuur voor mij hetzelfde is als de werkelijkheid. (Ik heb nooit iets anders vermoed.) Dit is niet het tweede meisje dat ik tegenkom dat stottert. Zij is dat zelfde ‘meisje als een engel [...] extra mooi, uitbundig mooi’ dat mijn jas aannam in een gebouw van de Leidse universiteit. Ze is groter geworden. Ze is geen zestien meer maar twintig.

Ze vertelt: ‘Het was bij de uitreiking van de prijs aan Ida. Maar ik nam je jas helemaal niet aan. Ik deed daar gewoon niks. Ik was gewoon met mijn ouders meegekomen. Je hebt mij toen zitten pesten. Je zat op een bankje met mijnheer P.’ Ze stottert niet meer.

Thuisgekomen na mijn toespraak, raadpleeg ik mijn dagboek. Er staan uitsluitend juichende zin-

nen over haar te lezen. Waarom zou ik haar ‘gepest’ hebben? Ik heb haar niet geplaagd. Schoonheid met een weeffoutje wordt door mij consequent toegezongen; nimmer getergd. Waarom schreef ik in mijn dagboek: ‘Uitbundig mooi stotterend jongensmeisje nam mijn jas aan’? Zij zegt: ‘Ik heb je jas niet aangenomen en deed daar verder niets.’

We zitten, mijn toespraak moet nog beginnen, nog steeds in café De Engelbewaarder.

Ik vraag: ‘Je hebt mijn jas dan niet aangenomen. Heb je mij misschien het gastenboek laten tekenen?’

Zij antwoordt: ‘Ik heb je niks laten doen. Ik was er gewoon. Niks meer.’

Ze was er niet gewoon. Ze was er buitengewoon. Mooi en ontroerend. Vier jaar later studeert ze Duits in Amsterdam.

We praten over het stotteren. Ik zeg dat het wel overgaat. Dat ik op haar leeftijd erger stotterde dan zij. We wisselen ervaringen over therapie uit.

‘Stotterde jouw vader?’ vraagt ze.

Ik denk na en zeg: ‘Daar vraag je mij wat. Misschien was dat rare Duits-Nederlands van hem wel stotteren. Mijn moeder stottert in ieder geval niet, dat weet ik zeker. Waarom vraag je dat?’

Zij: ‘Dikwijls ga je stotteren wanneer je vader het ook doet.’

Ik: ‘Nooit gehoord, ik heb er een hele studie van gemaakt maar dat heb ik nog nooit gelezen. Het is, geloof ik, meer een kwestie van ademen en zenuwen. Het gaat over, hoor. Toen ik zou oud was als jij, deed ik het nog veel erger!’

Ze gooit haar hoofd naar achteren, klapt in haar handen en roept: ‘O wat een fantastische avond!’

Tijdens mijn toespraak zit ze vooraan. Af en toe let ik op haar verblindende schoonheid. Na afloop is er een pauze. Daarna zijn er vragen. Zij gaat een dispuut met mij aan. Ze zwoegt op de medeklinkers. Ik houd de handen voor mijn ogen omdat ik mijzelf in Wassenaar waan; vijfentwintig jaar terug. Ze valt mij aan omtrent mijn opinies over ‘vrouwenstudies’, ‘feminisme’ en een fenomeen als ‘de wetenschapswinkel’. Ik ga door een hel van opgevoerde kookhitte. Ik zou het liefst haar op alle mogelijke terreinen gelijk geven. Ik zou, mijzelf vertrappend, haar willen volgen in ‘de universiteit voor en van het volk’, ‘het feminisme als vrouwenredder’ et cetera. Het gaat niet. Ik onderbreek haar gestamel en buig haar bezwaren om naar mijn idee. Ik wil niet weten dat ze met vijf vrouwen samenwoont in een lesbisch collectief, ik weiger te geloven dat het lieve meisje dat mijn jas wel-of-niet aannam in Leiden nu deelgenoot is geworden aan die wondere wereld van het *Ewig Weibliche*. Zij moet het jongensmeisje blijven met dat aller-erotisch mankement: ttaal als tteken.

Ik drink nog wat na afloop van mijn toespraak. Wassenaarse jongens dringen om mij heen. Ze hebben het nog erger gehad dan ik. Een blonde jongen krijgt van zijn eigen, schrijnende verhalen een bloedende neus. Een andere Wassenaarse jongen voegt meer ellende toe. Na verloop van tijd - ik drink een zesde glas rode wijn - komt fabelachtig stottermeisje afscheid nemen: 'Ik ga maar eens. Wanneer komt je boekje uit? Ik vond het lleuk je weer eens te hebben gezien.'

Brutaal: ik kus haar op de wangen, dichterbij de oren dan bij de mond. Ze reageert afstandelijk, schichtig. Verlegen? Gaat ze nu naar een pottenhol, vrouwenhuis of giftig kraakpand? God zal het weten. Ik mis haar al na vijf minuten.